

Een analyse van de novelle Wouter Linge uit 1861 van J.J. Cremer.

Wouter Linge.

De **novelle** van J. J. Cremer is getiteld "**WOUTER LINGE**," en is gepubliceerd in Arnhem in **1861**. Het werk opent met een **reisverhaal** waarin de verteller en medepassagiers in een diligence discussiëren over de **Maatschappij van Weldadigheid** en de **kolonies Frederiksoord en Ommerschans**, waarbij verschillende meningen over de doeltreffendheid en moraliteit van de liefdadigheidsinstellingen worden uitgewisseld. Vervolgens concentreert het verhaal zich op het **arme gezin van Wouter Linge** in een grote stad, dat worstelt met armoede, ziekte en morele verleidingen, maar gered wordt van misdaad door Wouters **geloof en deugdzaamheid**. De familie wordt overgebracht naar de **kolonie Frederiksoord**, waar ze een beter, landelijk bestaan opbouwen totdat de **financiële problemen van de Maatschappij** hun terugkeer naar de stad en daarmee **nieuw leed** bedreigen, waarna de auteur de lezers **oproept tot donaties** om de **ideale, gelukkige toekomst** van de familie Linge in de kolonie te verzekeren.

Hoe reflecteert de novelle de negentiende-eeuwse Nederlandse Maatschappij van Weldadigheid?

Het verhaal, "Wouter Linge" weerspiegelt de negentiende-eeuwse Nederlandse Maatschappij van Weldadigheid (MdW) op verschillende manieren, met name door de publieke controverse, de recente hervormingen en de persoonlijke ervaringen van de kolonisten.

1. Het debat en de controversiële geschiedenis

Het verhaal begint met een weergave van de publieke discussie rondom de MdW, gevoerd in een diligence op weg naar Frederiksoord.

- **Kritiek en financiële problemen:** Een medereiziger, Gijsbertus Hol, uit felle kritiek en noemt de MdW een "kankermaatschappij" en een "boevenmaatschappij". Hij is boos dat hij jaarlijks twee gulden zestig moet betalen voor dit "uitvaagsel van

je natie". Hol beschrijft de MdW als een "ouwe slof" die schulden maakt en alles verteert. Hij stelt dat het beter zou zijn om Ommerschans en Frederiksoord voor afbraak te verkopen, en verwijst naar een jaarlijks tekort van zestigduizend gulden.

- **Het oorspronkelijke ideaal:** Een andere heer in de diligence verdedigt de Maatschappij vurig. Hij noemt de oprichter, de Graaf van den Bosch, een "**genie**" wiens grootsche stichting in heel Europa bewonderd werd. Het doel was nobel: het **pauperisme de nekslag toebrengen** in Nederland. De stichtingen waren bedoeld om het "schuim der vrije natie" op te voeden en te hervormen tot werkzame mensen, terwijl de vrije koloniën (zoals Frederiksoord) valide armen en wezen werk en brood zouden verschaffen door landbouw en fabriekswerk.

- **Eer en toevlucht:** De verdediger benadrukt dat hoogwaardige mannen gedurende meer dan veertig jaar belangeloos hun krachten aan de MdW wijdden, en dat duizenden ongelukkigen er een toevluchtsoord vonden.

2. De grote hervormingen (rond 1859)

De novelle reflecteert duidelijk de cruciale institutionele scheiding die kort voor 1861 plaatsvond:

- **Afstoting van strafkoloniën:** De MdW had van oudsher het beheer over zowel vrije als strafkoloniën. De verdedigende heer legt uit dat bedelaarsgestichten eigenlijk onder de zorg van de regering behoren. Sinds 1859 is de Maatschappij van haar "**onhoudbare bestanddeelen ontdaan**". De strafkoloniën Ommerschans en Veenhuizen behoren niet langer tot de MdW; de Staat heeft deze overgenomen.

- **Een puur filantropische maatschappij:** De MdW is nu een "**zuiver philanthropische**" instelling geworden. De nieuwe directie heeft hervormingen doorgevoerd met hernieuwde ijver.

- **Nieuwe economische realiteit:** De spreker benadrukt dat het geluk van de vrije kolonisten nu grotendeels afhankelijk is van hun eigen lust tot arbeid. Bovendien stopt de regering met het dekken van de grote tekorten van de vrije koloniën, waardoor de Maatschappij afhankelijk is van publieke steun om zonder schulden te kunnen bestaan.

3. Wouter Linge's ervaring in Frederiksoord

Het verhaal van Wouter Linge illustreert de belofte, de rust en de aanhoudende kwetsbaarheid van het leven in de vrije kolonie:

- **De verlossing:** Wouter Linge, een metselaarsknecht die in de stad leefde in bittere armoede in een vochtig kelderverblijf, werd met zijn gezin verplaatst naar het "lieflijke Drenthe". In Frederiksoord kregen ze een kleine, vriendelijke woning en Wouter herwon zijn gezondheid door het frisse buitenleven en de akkerbouw. Hij voelde zich gered en was dankbaar.

- **De bestaansonzekerheid:** Ondanks de hervormingen en de focus op arbeid, blijft het bestaan precair. Wouter en zijn gezin (met zijn zieke vrouw Aafje en ziekelijke dochter Santje) lopen het risico als "**ongeschikt voor ons brood**" te worden beschouwd.

- **De dreiging van terugkeer:** De centrale angst van Wouter is de gedwongen terugkeer naar de "groote maatschappij" (de stad), omdat de kolonie niet langer schulden kan maken door gezinnen te onderhouden die niet productief genoeg zijn. De bestuurders moeten dit "harde woord" spreken omdat hun krachten

tekortschieten. Wouter vreest dat de stad hem geen werk zal bieden en zijn dochter Anna er in zonde zou kunnen vervallen (een angst die hij in zijn droom visualiseert). Hij gruwelt van de gedachte om te moeten bedelen.

4. Oproep tot actie

Het verhaal is in feite een directe, actuele oproep aan de lezers, wat de directe betrokkenheid bij het lot van de MdW in 1861 weerspiegelt:

- De auteur stelt dat het noodlottige lot van Wouter Linge (de gedwongen terugkeer) "**niet zal gebeuren**", zolang de lezers hun hulp niet onthouden.
- Hij vraagt lezers om de waarheid van zijn verhaal te geloven en om lid te worden van de Maatschappij of gaven te schenken, aangezien deze stichting nu volledig afhankelijk is van filantropie. De MdW verkocht zelfs al delen van haar gronden om schulden te voorkomen.

Kortom, de novelle weerspiegelt de negentiende-eeuwse Maatschappij van Weldadigheid als een **groots, maar controversieel sociaal experiment** dat na decennia van strijd een noodzakelijke hervorming had ondergaan om financieel gezond te worden. Echter, deze hervorming verhoogde de economische druk op de "valide armen" zoals Wouter Linge, wiens lot nu afhing van zowel hun productiviteit als de voortdurende mildheid van het Nederlandse publiek.

Welk literair doel dient de vermenging van fictie en maatschappelijke oproep in het werk?

Het vermengen van fictie (de novelle "Wouter Linge") met een maatschappelijke oproep dient in dit werk een krachtig, tweeledig literair doel: het **persoonlijk maken van filantropie** en het **aanzetten tot onmiddellijke, geïnformeerde actie** ten behoeve van de Maatschappij van Weldadigheid (MdW).

Dit literaire doel kan als volgt worden uitgesplitst:

1. Het weergaven van waarheid en authenticiteit

De auteur, J. J. Cremer, benadrukt expliciet dat, hoewel het verhaal de vorm van een novelle heeft, het berust op de feitelijke situatie van de MdW rond 1861. De auteur stelt: "**waarheid heb ik u gemeld, al hulde ik haar in het kleed der novelle**".

Door het verhaal van Wouter Linge te vertellen, legitimeert de auteur de noodzaak van zijn pleidooi:

- Hij claimt dat hij de situatie heeft gezien en gevoeld, en dat hij vervolgens heeft geschreven: "Ik zag, gevoelde en schreef".
- Dit maakt de literaire creatie een **instrument van de werkelijkheid**, waarbij de fictieve inkapseling (het 'kleed') de feitelijke urgentie alleen maar moet versterken.

2. Het oproepen van deernis en emotionele betrokkenheid

Het gebruik van fictie stelt Cremer in staat de abstracte problemen van armoede en hervorming te **personaliseren**. Het lot van Wouter Linge en zijn gezin wordt met zulke details beschreven dat het de lezer tot medeleven moet dwingen:

- **Pauperisme personaliseren:** De lezer volgt Wouter Linge van zijn vochtige kelderverblijf in de stad tot zijn herwonnen gezondheid in Frederiksoord. De vrees om terug te moeten naar de stad, waar armoede heerst en moreel verval dreigt voor

zijn kinderen (zoals Anna's lot in Wouters droom), wordt de centrale emotionele drijfveer.

- **De fictie als middel tot zielsgenot:** Cremer stelt dat het simpele verhaal de deernis van de lezer moet wekken: "wanneer mijn eenvoudig verhaal een oogenblik uw deernis kon wekken". Het doel is de lezer te motiveren tot filantropie, wat op zijn beurt "hooger zielsgenot" zal geven dan het offer dat voor het boek is gebracht.

3. Informatievoorziening over de maatschappelijke context

De novelle fungeert ook als een didactisch middel om de lezer te informeren over de recente en cruciale veranderingen binnen de MdW, waardoor misverstanden uit de weg worden geruimd:

- **Polemiek en uitleg:** De discussie in de diligence aan het begin van het boek biedt een kader. Kritiek wordt geuit (het is een "kankermaatschappij" die "schuld maakt") en vervolgens wordt dit weerlegd met de uitleg over de hervormingen.

- **Zuiver philanthropische status:** De lezer wordt op de hoogte gebracht van de recente afsplitsing van de strafkolonies (Ommerschans en Veenhuizen) door de Staat in 1859. De MdW is nu een "**zuiver philanthropische**" instelling die afhankelijk is van steun om te voorkomen dat ze schuld maakt of grond moet verkopen.

4. Afhankelijkheid en oproep tot afsluiting van de novelle

Het meest opvallende literaire doel is de structurele afhankelijkheid die de auteur creëert tussen de fictieve plot en de lezer:

- **Suspense en preventie:** De dreigende uitkomst (Wouters gedwongen vertrek, vermeld in de verbeelding en als feit) wordt abrupt onderbroken door de auteur. De auteur kondigt aan dat dit noodlottige lot "**niet zal gebeuren**".

- **Lezer als plotresolutie:** De uiteindelijke, gelukkige toekomstvisie—de "breede gordijn" die de auteur even oplicht om een beeld van Roelof en Lena's bruiloft te tonen—wordt expliciet gepresenteerd als **niet-werkelijkheid**: "die toekomst is nog geen werkelijkheid geworden. **Nee! van U hangt zij af!** naast God, van u, mijne lezers!".

- De lezer krijgt de taak om de novelle te voltooien door te doneren en lid te worden, waardoor het literaire werk wordt omgevormd tot een **directe, pragmatische inzamelingsactie**.

Dit maakt "Wouter Linge" tot een voorbeeld van negentiende-eeuwse literatuur die de grenzen tussen kunst en activisme doelbewust doorbreekt, waarbij het verhaal fungeert als een hoogdringende motivering voor maatschappelijke betrokkenheid. Het is alsof de auteur een prachtig, maar incompleet schilderij toont, waarvan de laatste, gelukkigste penseelstreken door de vrijgevigheid van de kijker moeten worden toegevoegd.

J.J. Cremer online bibliotheek

 WWW.JACOBCREMER.NL

www.jacobcremer.nl